ГЛАСНИК ЗАВИЧАЈНОГ МУЗЕЈА, Књ. 18 (2025), стр. 113-123
REVIEW OF REGIONAL MUSEUM, Vol. 18 (2025), pp. 113-123

Салих СЕЛИМОВИЋ, професор
Сјеница

СЈЕНИЧКИ КРАЈ У РАОНИЧКОЈ БУНИ 1903–1907.

АПСТРАКТ: Сјенички крај или Сјеничко-пештерска висораван је простор омеђен средње високим планинама Старовлашко-рашке висије. То подручје је са Лимском долином централни и ембрионални део српске средњовековне немањичке Старе Рашке или Србије. Сјеница, као стара српска жупа, налазила се у оквиру феудалних поседа крупне српске властеле Мусића, Стева Васојевића, Николе Алтомановића или самих немањићких владара пре Косовске битке, затим Вука Бранковића, Стефана Лазаревића и Ђурђа Бранковића. После дефинитивног запосе дања Старе Рашке од стране Турака Османлија 1455. године сјеничка нахија и цео сјенички крај ући ће у оквире Босанског санџака, у којем ће остати све до формирања Новопазарског санџака око 1790. године. После бројних административно-управних подела 1901/1902. године формираће се и Сјенички санџак који ће постојати до јесени 1912. године, заправо до коначног ослобођења од турско-османлијске владавине. Увођењем пореза на крупну стоку (агнам) турске власти су покренуле талас отпора и отворених побуна сељака у сјеничком крају. Немири и побуне су захватиле и суседне крајеве. Овим порезом је била угрожена егзистенција ионако осиромашеног сељаштва које је скоро искључиво живело од сточарства. Буна је названа Раоничком и трајала је са прекидима од 1903. до 1907. године.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: сјенички крај, турска власт, агнам, буна, раоници.

Хаотично стање у многим деловима Османске империје крајем 19. и почетком 20. века није мимоишло ни тек основан Сјенички санџак, па тако и сјенички крај у ужем смислу као део Старе Србије.[1] Тешке економске прилике, посебно лоши аграрни односи и уопште нерешено аграрно питање и пореска политика довели су до јако лоших односа између раје, ага, бегова и турских власти. Настао је тежак и несигуран друштвени амбијент који су користили осиромашени муслимански зликовци и одметници за пљачку и ликвидацију многих угледних и богатих Срба за које се сматрало да су опасни по турску власт.[2] То ће изазвати и појаву српских одметника и комита који су штитили српску рају и вршили освете. Чак је и турска војска нередовно плаћана и слабо снабдевана, па су војници ишли по селима и вршили реквизиције, тачније отимали од имућних сељака стоку и другу храну. Има много примера разбојничког деловања турских одметника и недисциплиноване војске и жандармерије на почетку 20. века.[3] Турске власти нису имале ни снаге ни ауторитета, а најчешће ни искрене жеље да тој анархији, свакодневном насиљу и злочинима стану на пут.

Економска и друштвено-политичка криза је том „болеснику на Босфору“ све више урушавала економску, правну па и животну сигурност хришћанског становништва на целом Балкану, а посебно на простору Старе Србије, Пљеваљског и Сјеничког санџака,тј. западног дела

---

[1] Познати руски историчар, дипломата и путописац Александар Ф. Гиљфердинг у свој књизи *Путовање по Херцеговини, Босни и Старој Србији* још почетком друге половине 19. века помиње Стару Србију као посебну српску земљу, заправо као колевку српске средњовековне државности. У току својих путовања и описивања, на много места помиње Стару Србију (Александар Ф. Гиљфердинг, *Путовање кроз Херцеговину, Босну и Стару Србију*, Свјетлост, Сарајево 1972). Старој Србији ће посебну пажњу посветити наш познати историчар и академик Славенко Терзић.

[2] Вукоман Шалипуровић, *Раоничка буна* – књига друга, ОЗО, Прибој 1970, стр. 7, 13;

[3] Салих Селимовић, *Сјеница до ослобођења 1912. и Новија демографска кретања*, АРИОМ, Београд 2012, стр. 47; Вукоман Шалипуровић, *Раоничка буна I*, ОЗО, Сјеница, 1969, стр. 64.

Старе Србије, који је и предмет наше пажње.[4] У организовању насиља и злочина према виђенијим и богатијим Србима у сјеничкој, а и у суседној нововарошкој кази, истицао се Мустај-паша Ћатовић из Сјенице.[5] Бројне муслиманске одметничке групе су харале сјеничком и нововарошком, као и суседним и другим казама (новопазарском, пријепољском, бјелопољском, колашинском, прибојском, пљеваљском, беранском, рожајском). Због све чешћих насиља и злочина у организацији поменутог паше Ћатовића, Срби су 1901. године покушали да изврше атентат на њега. Због нестручности у постављању мина атентат није успео, али су још више појачани терор, пљачке и злочини према Србима. Организатори и учесници у извршењу неуспелог атентата су похапшени и осуђени на дугогодишње робије, али захваљујући залагању српске и руске владе преко својих конзула у Митровици, Приштини и Солуну, казне су смањене, а неки су и помиловани 1903. године.[6]

У Сјеници је стање постало толико тешко да су се Срби затворили у своје куће и обављали само оне најнужније послове и потребе, а сеоско становништво је било на ивици отворене побуне.[7] Турске власти су тада много активније кренуле у прогон учитеља, попова и малобројних интелектуалаца и свих других виђенијих и богатијих Срба, сматрајући их идеолошким и политичким вођама оправдано незадовољног сељаштва.[8] Одраз те дубоке кризе турског друштва уопште чак је

---

[4] Под појмом Стара Србија подразумева се Стара Рашка, Косово и Метохија и северозападна Македонија,
тј. углавном се поклапа са тадашњом територијом Косовског вилајета. Тај појам је ушао у употребу у другој половини 19. века за поменуте крајеве који су остали под османском влашћу после стицања аутономије и обнављањем српске државности.

[5] Ћатовићи су стара муслиманска породица. Имали су своју махалу у Сјеници у којој су подигли џамију која
се и данас назива „Ћатовска".

[6] Славољуб Васојевић, *Лопиже*, Библиотека „Хроника села", Београд 1996, стр. 152, 153.

[7] Вукоман Шалипуровић, *Раоничка буна – аграрни покрет у западним крајевима Старе Србије 1903–1905,*
Заједница образовања, Сјеница 1969, стр. 70.

[8] Војислав Суботић, *Нововарошки крај кроз историју од неолита до 1941*, Нова Варош 1991, стр. 188, 189.

добило и трагичне последице на простору Старе Рашке и целе Старе Србије које се нису могле никаквим ад хок или палијативним мерама сузбијати, а поготово не излечити на простору Сјеничког и Пљеваљског санџака, који су били стварна „копча“ између традиционалних српских земаља. Оба ова санџака у Старој Србији и каснијем Косовском вилајету су представљала тампон зону којом су се раздвајале две српске државе Србија и Црна Гора, а истовремено су имали значај за даљи продор Аустроугарске према Косову, Македонији и Солуну.[9] То је додатно усложњавало тешко подношљиво стање. Такво свеукупно стање је утицало и на исељавање у Краљевину Србију преко граничних прелаза на Јавору и Кокином Броду.[10] Често је то исељавање добијало и карактеристику чистог бежања ради спашавања живота и покретне имовине.[11]

Да би поправила тешко финансијско стање и презадуженост, турска влада је прибегла завођењу нових пореза и такса и повећавању већ постојећих. Сеоско становништво обе конфесија овог сточарског краја је посебно било тешко погођено увођењем пореза на крупну стоку (говеда и коње), тзв. агнама, али и војнице.[12] Крупна стока (говеда и коњи) доносила је много веће приходе од ситне јер се лакше и узгајала и продавала, што је битно утицало на бољи и сигурнији материјални статус сеоског, а посредно и градског становништва. На почетку јесени 1903. године турска власт је објавила наредбу о увођењу пореза на крупну стоку.[13] Као што је већ речено, то је био тежак удар на ионако осиромашено и православно и муслиманско сељаштво. Сељаци су одбијали плаћање пореза, што је прерасло у отворену буну. На подручју Сјенице буна је најпре избила у селу Гоњу испод планине Јадовника, недалеко од вароши Сјенице.[14] Буна је планула у планинским пределима и са једне и са друге стране реке Лима, проширивши

[9] Славенко Терзић, *На капијама Константинопоља – Русија и балканско питање у 18. веку*, Историјски
институт, Београд 2023, стр. 502, 503.

[10] Шалипуровић, *Раоничка буна...,* стр. 63–65.

[11] Шалипуровић, *Раоничка буна*...,стр. 64.

[12] Шалипуровић, *Раоничка буна*..., стр. 69.

[13] Исто.

[14] Вукоман Шалипуровић, *Раоничка буна, аграрни покрет 1903–1905*, стр. 70.

се и на подручје Пљеваљског санџака. Буна се као пожар ширила и на друга села око Сјенице као што су Аљиновиће, Лопиже, Штаваљ, Буђево на Пештери и низ других мањих села према планинама Јавору, Златару и Голији.[15] Сељаци су донели раонике у Сјеницу и побацали их са узвицима: „Орите сами. Не дамо осмину, плаћаћемо само десетину“.[16] Дакле, слободно се може рећи да је увођење агнама био само повод за буну. Владало је велико незадовољство не само против турске власти и њене пореске политике већ и са односом ага и бегова према чипчијама.[17] Незадовољство је постојало и због пореза за школе, тзв. меариф сандука, од којег се за српске школе није одвајало ништа. Турске власти су одмах примениле силу купећи порез уз асистенцију жандармерије и хапсећи оне сељаке који су одбијали да плате.[18] О свим тим догађајима је преко царинарнице на Јавору обавештавана влада Србије као и српски конзули у Митровици и Приштини.

Српско грађанство (богати трговци, богате занатлије, па и попови и учитељи српских школа) није подржавало буну сељака. У ствари, буну није подржавала српска влада бојећи се да то не искористи Аустроугарска и не окупира цео простор некадашњег Новопазарског санџака, јер је још од Берлинског конгреса имала те аспирације. Због тога је из Београда саветовано да се порези плате и буна смири. Захваљујући упорном залагању српске владе и њене дипломатије, агнам је султановом наредбом био укинут и буна је привремено била прекинута. Међутим, у сјеничкој кази, и поред тога, у децембру 1905. године турске власти су покушале да покупе већ укинуте порезе. Српски конзул у Приштини је преко руског конзула Орлова у Приштини интервенисао

---

[15] Славољуб Васојевић, *Лопиже*, Београд 1996, стр. 148.

[16] Слично се десило и у суседној Нововарошкој кази.

[17] Аге и бегови постајали су све сиромашнији и осионији, јер су се имања делила и уситњавала, па је међу

њима било и оних који су имали само по неколико чипчија. Зато су захтеви према чипчијама постајали све

већи и неиздржљивији. У том тешком друштвеном стању било је много и муслимана чипчија. Међу агама

је било и православних Срба који су до читлука долазили куповином од ага и бегова.

[18] Шалипуровић, *Раоничка буна...,*стр. 70.

код Хилми-паше, главног војног инспектора турске војске у Солуну, те су локалне турске власти у Сјеници одустале од купљења поменутих пореза. Турци су тада почели наплаћивати повећане порезе прерачунавајући у житу, што је износило две оке више, а уместо десетине тражили су осмину настојећи да на тај начин наплате повећане порезе.[19]

Већ у пролеће 1906. године турске власти су почеле са разрезом укинутих пореза из претходне године на крупну стоку, као и за школе (меариф сандук). Порез војница или аскерија је био знатно повећан. То је поново изазвало сељаке на побуну. Побуна се најпре дигла у пријепољском крају (Камена Гора, Сељашница) да би се током пролећа проширила и на суседне казе Пљевља, Сјеница, Нова Варош, Прибој.[20] Уз побуњене сељаке су стали и сеоски кнезови и кметови. Турске власти су поново реаговале репресијом и хапшењем сељака, иако су затвори у Сјеници и Пљевљима били препуни сељака и вођа из 1904. и 1905. године. У марту 1906. године поново се побунише села сјеничке казе Штаваљ, Лопиже, Гоње, Буђево, Аљиновиће, Кладница, Сугубине, Урсуле као и сва друга села око Јавора, Јадовника и Златара. Као вође побуњених сељака истицали су се Мићо Славковић, Вук Тубић, Стево Грбовић, Мирко Ракоњац, Илија Каличанин, Васо Заграђанин, Мато Вранић, Урош Киковић, Симо Татовић, Филип Биочанин, Иван Радуловић, Живко Јелић и др.[21] Занимљиво је да је тада делегација побуњених сељака, приликом преговора са сјеничким мутесарифом Мехмед Хусни-пашом, истакла и једно крупно политичко питање, питање признавања српске националности, јер су до тада у пописима третирани као сирф милет или ортодокс милет, Власи, Грци.[22] После те изјаве Мића Славковића, представника делегације побуњених сељака, паша је на лицу места похапсио све чланове делегације. У септембру 1906. године преко 2.000 муслимана из пештерских села и 1.000 православ-

[19] Исто.

[20] Група аутора, *Нововарошки крај кроз историју од неолита до 1941*, Нова Варош 1991, стр.196.

[21] Салих Селимовић, *Сјеница*, АРИОМ, Београд 2013, стр. 52; В. Шалипуровић, *Раоничка буна – друга књига*, Прибој 1970, стр. 46.

[22] Вукоман Шалипуровић, *Раоничка буна, аграрни покрет у западним крајевима Старе Србије 1906. и 1907*,
друга књига, Општинска заједница образовања, Прибој 1970, стр. 45.

них Срба опколили су варош Сјеницу.[23] Због тог захтева паша је одмах наредио да се делегација и сељаци који су побацали раонике сви ухапсе и стрпају у затвор.[24] У сјеничкој кази су се побунила и села са муслиманским становништвом, што се десило и у новопазарској кази као и у самом Новом Пазару. У пештерским и кладничким селима сељаци су одбили да плаћају поменуте порезе. То су била села Кладница, Урсуле, Сугубине, Шабановићи и друга мања села између Јавора, Увца и Сјенице. То се десило и са селима на Пештери где се као вођа истакао Али Хоџа Турковић из Долића (Делимеђа?).[25] Тако су сељаци у муслиманским селима кладничке јафте (општине) већ у марту 1907. године одбили да плате агнам, порез на крупну стоку. Сељаци су однели своје раонике и побацали их пред установе турске власти блокирајући цео град. Порезници су, уз асистенцију заптија, покушавали да сељаке натерају на плаћање, али су били протерани у Сјеницу.[26] Када су представници власти дошли по други пут са намером да наплате порезе, поново су били отерани под претњом да ће против њих бити употребљено и оружје. Сељаци који су тих дана долазили у град били су хапшени и слати у већ претрпан сјенички затвор. Због тога сељаци одлуче да не иду ни у град ради снабдевања, а уколико је то било нужно слали су жене. На пијачни дан четвртком нису силазили нити су слали своје производе.[27] На сјеничкој пијаци 15. марта 1907. године, по договору кметова свих села, нико од сељака није дошао у град.[28] Нико ништа није ни продавао ни куповао, а град је био потпуно пуст. Организовани су логори у којима су сељаци боравили и држали зборове као што се догађало и у суседним казама: Новој Вароши, Пријепољу, Новом Пазару, Прибоју, Пљевљима. Турским властима је поручено да ће плаћати старе порезе, а нове неће да плаћају. Важну подршку сељацима су пру-

[23] Група аутора, *Нововарошки крај*..., стр.196.

[24] Селимовић, *Сјеница*, стр. 52; В. Шалипуровић, *Раоничка буна – друга књига*, стр. 48.

[25] Исто.

[26] Казивање Алије Тарића (1896) из Кладнице.

[27] Према казивању Рахмана Тарића (1888) из Кладнице и Гаврила Пауновића (1900) из Урсула за време
ауторових теренских истраживања 1980. године.

[28] Селимовић, *Сјеница*..., стр. 52.

жале комите које су у то време били веома активне, снабдевајући сељаке оружјем и муницијом, јер влада Србије то није могла званично да ради. У сјеничком и нововарошком крају деловале су бројне комите, али су се посебно истицале комите на челу са Миланом Ранитовићем. Сељаци су остали под оружјем све док султан својом ирадом није поново укинуо порез на крупну стоку марта 1907. године.[29]

Са јаворске царинарнице о свему је обавештавана влада Србије као и за време буна 1903–1905. године, а и много раније, заправо после српско-турског разграничења 1834. године. Управници јаворске царинарнице су у народу Сјеничког и Пљеваљског санџака сматрани представницима српске владе, па су се вође, народни представници и учитељи њима обраћали за помоћ и мишљење. На тој царинарници су одржавани и састанци на којима су добијана упутства, а понекад и оружје. Као што је већ речено, тих година Србији није било до подржавања сељачких буна и давана су упутства да се побуне смире, одржавају преговори са турским властима и плате уведени порези.[30] За смиривање побуне су ангажовани учитељи, трговци, попови и други угледни људи, па је покрет сељака постепено слабио, поготово зато што је Аустроугарска отпочела са Царинским ратом против Србије већ у јануару 1906. године. Али, и већ позната пословична летаргичност сељачких покрета је утицала на опадање устаничке енергије. Ипак, до правог мира и стабилизације друштвених прилика није дошло, јер је незадовољство правном, имовинском и животном несигурношћу грађана, а посебно Срба, и даље било веома присутно. Сјеничким, као и суседним казама, харале су одметничке или хајдучке групе што је изазвало поновно оживљавање комитског покрета.[31] У таквом друштвеном и безбедносном амбијенту једино су комите и били ти који су штитили српско становништво од муслиманских разбојничких и пљачкашких група, чији су чланови потицали од пропалих сељака и варошана.

---

[29] Шалипуровић, *Раоничка буна – друга књига*, 75, 78; Салих Селимовић, *Из прошлости МЗ Кладница*, лист
„Јединство“ бр. 70, Сјеница 1985.

[30] Славољуб Васојевић, *Лопиже*, Београд 1996, стр. 150.

[31] Салих Селимовић, *Кладница*, Музеј „Рас“, Нови Пазар 1912, стр. 97; Исти, Сјеница..., стр. 54.

Такво латентно стање ни рата ни мира је трајало све до 1908. године, иако су покрети сељака већ били престали. Сигурно су на свеукупно стање у сјеничком крају, као и на целом простору некадашњег Новопазарског санџака, утицали Царински рат и анексија Босне и Херцеговине од стране Аустроугарске 1908. године. Тада је настао свенародни покрет и муслимана и православних за одбрану Босне и Херцеговине, Сјеничког и Пљеваљског санџака од Аустроугарске. Народ је на општенародном збору у Сјеници тражио оружје од Србије, али то је друга тема којој треба посветити дужну пажњу.

РЕЗИМЕ

Раоничка буна у сјеничком крају, као и у осталим западним деловима Старе Србије, била је један социјални покрет који је прерастао и у класну и економску борбу егзистенцијално угроженог сељака. Сељак више није другим очима гледао на великопоседнке Србе, богате трговце, учитеље и свештенике, јер су ипак били против овог великог аграрног покрета сељака. Овај покрет је био увертира у другачије феудалне односе и постепено ослобођење и ликвидацију чипчијских односа, како хришћана, тако и муслимана. У Раоничкој буни се показало да више нису пресудни сукобљавајући односи на религијској основи, јер су и православни у муслимански сељаци били једнако угрожени и зато су се и заједнички борили и изборили за један сношљивији статус. Осим борбе за бољи социјални и економски положај, у овом масовном народном покрету дошла је до изражаја и национална свест, што је у говору представника сељака сјеничког краја сјеничком паши и стављено до знања захтевом да се у пописима Срби третирају са својим националним именом, а не само као сирф милет или ортодокс.

Salih SELIMOVIC, Professor

THE SJENICA REGION DURING THE RAONIC UPRISING, 1903–1907

SUMMARY

The Raonicka uprising in the Sjenica region, as well as in other western parts of Old Serbia, was a social movement that grew into both a class and an economic struggle of an existentially threatened peasant. The peasant no longer looked at the Serb landowners, rich merchants, teachers and priests with different eyes, because they were still against this great agrarian movement of the peasants. This movement was a prelude to different feudal relations and the gradual liberation and liquidation of Chipci relations, both of Christians and Muslims. In the Raonic Rebellion, it was shown that religious relations were no longer decisive, because both Orthodox and Muslim peasants were equally threatened, and that is why they fought together and fought for a more tolerable status. In addition to the struggle for a better social and economic position in this mass popular movement, national consciousness also came to the fore, which was expressed in the speech of the representative of the peasants of the Sjenica region to the Sjenica pasha and made known by the request that in the censuses Serbs should be treated with their national name, and not only as serf millet or orthodox.

ABSTRACT: The Sjenički kraj or the Sjenički-Pešter plateau is an area bordered by medium-high mountains of the Starovlaško-Raška Highlands. That area, together with the Lim Valley, is the central and embryonic part of the Serbian medieval Nemanja Stara Raška or Serbia. Sjenica, as an old Serbian parish, was part of the feudal estates of major Serbian nobles, Musić, Stevo Vasojević, Nikola Altomanović or the Nemanjic rulers themselves before the Kosovo battle, then Vuk Branković, Stefan Lazarević and Đurđ Branković. After the definitive occupation of Stara Raška by the Ottoman Turks in 1455, the Sjenica nahija and the entire Sjenica region will come under the framework of the Bosnian Sandžak, where it will remain until the formation of the Novopazar Sandžak around 1790. After numerous

administrative-administrative divisions in 1901/1902, the Sjenički Sandžak was formed, which will exist until the fall of 1912, actually until the final liberation from Turkish-Ottoman rule. By introducing a tax on small livestock (agnam), the Turkish authorities started a wave of resistance and open revolts of peasants in the Sjenica region. Riots and rebellions also affected the neighboring regions. This tax threatened the existence of the impoverished peasantry, which almost exclusively lived from animal husbandry. The riot was called the Raonic riot and lasted intermittently from 1903 to 1907.

KEY WORDS: Sjenica region, Turkish government, agnam, riot, razonici.